

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

КІНЕЗІОЛОГІЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
МОВЛЕННЄВИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З
ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Кваліфікаційна робота (проект)

На здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти 291-М групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
Програми Спеціальна освіта
Михайлова Катерина
Керівник: к.психол.н., ст..викл. Дрозд Л.В.
Рецензент: Сагатова Н.А., директорка
Комунальної установи
«Херсонський інклюзивно-ресурсний
центр No 1»
Херсонської міської ради

Івано-Франківськ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Напрямки кінезіології в контексті розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....	9
1.1. Сучасний психолого-педагогічний аналіз застосування кінезіології у роботі з дітьми дошкільного віку	9
1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями.....	14
1.3 Стан функціональної асиметрії півкуль та міжпівкульної взаємодії у дітей з порушеними мовленнєвими та інтелектуальними здібностями.....	19
РОЗДІЛ 2. Використання кінезіологічних вправ для розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей у дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.....	24
2.1. Застосування кінезіологічних вправ на корекційно-розвивальних заняттях з підвищення рівня сенсорних та моторних функцій для дітей з мовленнєвими порушеннями.....	24
2.2. Розвиток сенсорних та моторних функцій у дітей дошкільного віку за допомогою кінезіологічних вправ.....	31
2.2 Аналіз результатів дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3. Методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ для розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з тяжкими порушенням мовлення.....	42
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	54
Додаток А Ігрова кінезіологія.....	54
Додаток Б Кінезіологічні вправи на розвиток рухів очима.....	56
Додаток В Кінезіологічні вправи для розвитку дихання.....	57

ВСТУП

Мовлення в дошкільний період відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, оскільки саме через нього відбувається не лише засвоєння мови, а й соціалізація, формування мислення та розвиток когнітивних здібностей. Науковці, такі як О. Амацьєва, Н. Базима, А. Богуш та інші, підкреслюють, що у процесі розвитку мовлення дитина опановує структуру рідної мови, що включає її граматичні, лексичні та фонетичні особливості. Важливо, що в цей період мовлення стає не просто засобом спілкування, а інструментом для передачі соціального досвіду, культурних норм і цінностей, що дозволяє дитині поступово інтегруватися у суспільство [1, 5].

Розвиток мовлення в дошкільному віці також тісно пов'язаний з розвитком інших пізнавальних процесів, таких як мислення, увага, пам'ять, уява. Дослідження Л. Березовської, О. Білан та інших учених показують, що мовленнєва діяльність сприяє формуванню вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати інформацію, що допомагає дітям в їхньому загальному розвитку. Також важливим є те, що розвиток мовлення сприяє взаємодії дитини з оточуючим світом, оскільки мовлення є основою для формування соціальних навичок, емоційної регуляції та розуміння інших людей [14, 18].

Кінезіологія в сучасному світі базується на фундаментальних працях вчених, таких як Н.А. Бернштейн, О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія та І.П. Павлов. Їхні дослідження значно вплинули на розвиток кінезіології як науки, яка вивчає рухову активність людини і її вплив на психічні процеси. Н.А. Бернштейн розробив концепцію про рівневу організацію рухової діяльності, де кожен рух є складним процесом, який регулюється різними рівнями нервової системи. Він також підкреслював важливість зворотного зв'язку від рухової активності до центральної нервової системи, що впливає на корекцію та розвиток психомоторних функцій [3, 10, 26].

О.М. Леонтьєв зробив значний внесок у розуміння взаємозв'язку між діяльністю та розвитком психіки. Він наголошував на тому, що рухи та м'язова

діяльність є ключовими елементами в організації поведінки людини, а також важливим фактором у розвитку вищих психічних функцій, таких як мислення, увага, пам'ять. А.Р. Лурія також досліджував вплив рухів на психічну діяльність та поведінку. Він акцентував увагу на тому, що мозкова діяльність і рухи тісно пов'язані між собою і взаємно впливають один на одного. Його дослідження в галузі нейропсихології показали, що рухова активність здатна позитивно впливати на розвиток когнітивних функцій та відновлення після пошкоджень мозку [30].

І.П. Павлов, у свою чергу, зробив революційний внесок у розуміння рефлекторної діяльності, підкреслюючи, що рухи та фізіологічні процеси, керовані нервовою системою, є основою для формування поведінкових реакцій. Його праці про умовні рефлекси заклали основи для дослідження механізмів рухової активності і її впливу на поведінку та психіку. Загалом, ці наукові підходи створили основу для сучасної кінезіології, яка використовує рухові вправи не тільки для фізичного розвитку, але й для корекції когнітивних порушень, поліпшення психоемоційного стану та загального гармонійного розвитку людини [21].

Кінезіологія є надзвичайно актуальною в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки вона допомагає долати труднощі, які виникають через обмежені можливості пізнавальної діяльності. Для таких дітей характерні труднощі в розвитку логічного мислення, проблеми з аналізом, синтезом, порівнянням та узагальненням. Ці діти часто мають недостатньо розвинену ручну моторику та порушену координацію рухів, що безпосередньо впливає на їхню здатність навчатися та адаптуватися до шкільного середовища [33, 38, 43].

Кінезіологічні вправи спрямовані на те щоб допомогти в першу чергу покращити розвиток дрібної та загальної моторики, що позитивно впливає на здатність дитини писати, малювати та виконувати інші завдання, пов'язані з дрібною моторикою. Також сприяють стимулюванню розвитку мислення через рухову активність. Перехресні рухи, наприклад, сприяють активації обох півкуль мозку, що допомагає дітям краще засвоювати нову інформацію та

розвивати когнітивні функції. Підвищують концентрацію уваги та здатність до навчання завдяки гармонізації нервової системи, зміцнюють координацію та контроль над своїм тілом, що важливо для соціалізації та інтеграції в колектив. Такі вправи можуть також мати заспокійливий ефект, знижуючи рівень тривожності та стресу, що часто спостерігається у дітей з особливими потребами. Це дозволяє створити сприятливі умови для розвитку та навчання, оскільки діти почуваються більш комфортно й упевнено. Важливо, що кінезіологічні вправи можуть бути адаптовані під індивідуальні потреби кожної дитини, що робить їх універсальним інструментом у роботі логопедів, психологів і педагогів [12, 16, 25].

Кінезіологічна корекція є важливою складовою роботи з дітьми, які мають мовленнєві, інтелектуальні інші порушення. Як міждисциплінарна наука, кінезіологія зосереджується на дослідженні рухів тіла та їхнього впливу на психофізіологічний стан людини. Ця методика спрямована на відновлення зв'язків між мозковими півкулями через спеціальні рухові вправи, що стимулюють роботу нервової системи. Кінезіологічні вправи допомагають поліпшити координацію рухів, зміцнити увагу та концентрацію, розвинути пам'ять та когнітивні функції, а також гармонізувати психоемоційний стан дитини [2, 8, 30, 36].

У логопедичній практиці використання кінезіологічної корекції допомагає зменшити прояви дизартрії, полегшити процес навчання дітей з загальним недорозвиненням мовлення, сприяти швидшій адаптації та інтеграції дітей у навчальний процес. Зміцнення психічного здоров'я через кінезіологічні вправи також підвищує мотивацію дітей до навчання та соціалізації, що є важливим аспектом корекційної роботи. Такі вправи як перехресні рухи, дихальні техніки, вправи для розвитку дрібної моторики можуть значно вплинути на мовленнєвий розвиток, адже робота з тілом стимулює активізацію зон мозку, відповідальних за мовлення [11, 40].

Для дітей дошкільного віку використання кінезіологічних вправ є надзвичайно цінним та важливим інструментом в контексті розвитку важливих складових, а саме: психоемоційного, фізичного та ментального. Підвищення розумової працездатності, покращення самопочуття, оптимізація інтелектуальних процесів, а також позитивний вплив на когнітивне та фізичне здоров'я мають на меті включення кінезіологічних вправ в процесі роботи з дитиною з важкими мовленнєвими та інтелектуальними порушеннями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: питання кваліфікаційної роботи виконані відповідно до напряму науково-дослідної роботи кафедри спеціальної освіти педагогічного факультету ХДУ «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» №0119U101727 від 22.11.2019 р.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретично обґрунтувати особливості використання кінезіологічних вправ для розвитку інтелектуальних та мовленнєвих здібностей та розробити методичні рекомендації щодо їх застосування для підвищення рівня розвитку дітей дошкільного віку з важкими мовленнєвими порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Здійснити сучасний психолого-педагогічний аналіз використання кінезіологічних вправ у роботі з дошкільниками.

2. Визначити вплив застосування кінезіологічних вправ на корекційно-розвивальних заняттях для дошкільників з важкими мовленнєвими порушеннями.

3. Визначити розвиток сенсорних та моторних функцій у дітей дошкільного віку за допомогою кінезіологічних вправ.

4. Розробити та представити методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ для розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з важкими порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження: мовленнєва та інтелектуальна діяльність дітей дошкільного віку з важкими мовленнєвими порушеннями.

Предмет дослідження: кінезіологічні вправи як засіб розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей у дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями.

Наукова новизна отриманих результатів. У процесі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури були розглянуті та визначені різні аспекти впливу кінезіологічних вправ на розвиток мовленнєвих та інтелектуальних здібностей дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення.

Детально розглянуто застосування кінезіологічних вправ на заняттях для дітей 5-6 років з тяжкими мовленнєвими порушеннями.

Обґрунтовано та досліджено розвиток сенсорних та моторних функцій у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення засобами кінезіологічних вправ.

Практичне значення дослідження. На основі отриманих даних з проблематики дослідження розроблено та представлено методичні рекомендації впровадження в освітній процес кінезіологічних вправ з метою розвитку інтелектуальних здібностей та мовлення дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Проведене дослідження збагачує методичний матеріал щодо застосування кінезіологічних вправ для дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями. Прикладний характер кваліфікаційної роботи дозволить використання методичних порад для фахівців команди супроводу, які працюють з цією категорією дітей.

Отримані результати можуть бути використані у практиці роботи дошкільних освітніх організацій у групах комбінованої та компенсуючої спрямованості.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлені в збірнику наукових праць здобувачів-магістрантів «Магістерські студії» на тему: "Кінезіологічні вправи як засіб розвитку мовленнєвих та інтелектуальних здібностей у дітей з тяжкими порушеннями мовлення".

Структура роботи: зміст кваліфікаційної роботи представлений на 50 сторінках друкованого тексту та має такі основні складові: вступ, 3 розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

НАПРЯМКИ КІНЕЗІОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Сучасний психолого-педагогічний аналіз застосування кінезіології у роботі з дітьми дошкільного віку

Динаміка сучасного розвитку цивілізації, сучасна освітня практика педагога ставить значні вимоги щодо, інноваційного професіоналізму та особистісного зростання в своїй професійній діяльності. В умовах сьогодення використання та прагнення до вдосконалення сучасних педагогічних технологій для оптимізації освітнього процесу різних рівнів є першочерговим викликом, який постає перед педагогами в роботі з дошкільниками. Зміни, що відбуваються в суспільстві, і прийняті стандарти дошкільної освіти висувають нові вимоги до системи освіти і покликані створювати умови для інтелектуального, творчого, емоційного, фізичного розвитку дитини та здійснити її підготовку до школи. Особливо актуальним виступає завдання щодо соціалізації дитини дошкільного віку. Розвиток сучасного суспільства носить динамічний характер, відповідно ключовим завданням навчального процесу є передача дітям знань та сучасних аспектів виховання, які дадуть змогу успішно адаптуватися до викликів сучасності [9, 12].

Провідною у молодшому шкільному віці є ігрова діяльність, тому головним завданням буде підготовка старших дошкільників до навчальної діяльності. Значне значення при цьому матиме розвиток інтелектуальних здібностей та формування відповідних знань, умінь та навичок в дошкільників. Логічне мислення дошкільнят є невід'ємною частиною їх розвитку, тим паче інтелектуальні здібності впливають в подальшому на всі сфери розвитку

дитини, саме тому є постійний пошук ефективних засобів розвитку в даному аспекті. На сьогоднішній день одним із перспективних засобів такого розвитку виступають кінезіологічні вправи, можливості яких у практиці дитячого садка реалізуються далеко не повністю [7, 15, 28].

Американський учений Пол Деннісон вважається засновником освітньої кінезіології. Ще у 1964 році він разом із дружиною Гейл Деннісон розробив і запатентував 26 простих та ефективних вправ, які на його думку забезпечували синхронну роботу правої та лівої півкуль мозку та сприяли покращенню процесу навчання. Вчений назвав зазначені вправи «гімнастикою для мозку», так як вони не лише сприяли створенню нових нейронних зв'язків, а в свою чергу і поліпшували міжпівкульну взаємодію. Також були спрямовані на активізацію в дітей різних ділянок мозку, що в свою чергу покращували координацію рухів, розвивали моторику а також пізнавальні процеси (Dennison P., Dennison, G., 1995) [38].

Кінезіологія – охоплює багатопрофільні галузі такі як педагогіка, медицина та психологія, а також корекційну та спеціальну педагогіку, логопедію та багато інших. Кінезіологія походить від грецького слова «кінезис», що означає рух, і «логос» - наука про рух, а якщо бути точніше, в певній мірі вона описує розвиток головного мозку в контексті рухів. Вже понад 2000 років має успіхи у використанні у всьому світі. Важливим аспектом в дослідженні даної галузі стала розробка розвиваючих програм, які включають в себе певний комплекс вправ, що стимулюють активність головного мозку. Дані вправи дають можливість дитини більш тривало утримувати свою увагу, бути більш зосереджуваним, спостерігати за явищами, предметами і відповідно робити певні висновки від побаченого та почутого. Як зазначалось вище, кінезіологія являє собою науку про розвиток головного мозку через рух. Можна вважати, що розвиток міжпівкульної взаємодії є основою для розвитку інтелектуальних здібностей. Робота мозку виступає в контексті злагодженої діяльності правої та лівої півкуль, які в свою чергу тісно пов'язані між собою системою нервових волокон [14, 24].

А. Лурія, А. Леонт'єв, Л. Виготський, В. Бехтерєв поклали початок сучасним дослідженням кінезіології, в них було зазначено, що вплив маніпуляцій рук мають значний вплив на функції вищої нервової діяльності та розвитку мовлення. Саме під впливом спеціальних кінезіологічних вправ обидві півкулі головного мозку можуть ефективно розвиватися, про це йшлося в дослідженнях А. Р. Лурія та інших науковців, які досліджували дану тематику.

Спостерігаючи за дітьми, та за їх діями, можна відмітити, що взаємодія між півкулями в них майже відсутня. Вони демонструють слабку м'язову реакцію на певні вправи, у них погана координація рухів, і це позначається на пізнавальній діяльності. Розвиваючи міжпівкульну взаємодію, тим самим ми сприяємо створенню передумов для становлення психічних процесів. Це дозволяє уникати труднощі у дітей у навчанні та створює умови щодо сформованості нових визначених можливостей психічних процесів та навичок. З часом саме дані сформовані аспекти будуть потрібні дитині через кінезіологічні прийоми та методи, адже їх спрямування буде відтворене від рухів до мислення. Сучасний світ, наповнений великою кількістю комп'ютерів, айпадів, різних гаджетів, що не вимагає від дітей ручних зусиль, і тому моторні навички послаблюються: діти погано тримають олівець, пензлик, ножиці, що і веде до порушення навіть емоційного стану. Надалі це позначається на сприйнятті та засвоєнні будь-якого навчального матеріалу та на здоров'я. Кінезіологія сприяє розвитку дрібної моторики і відноситься до здоров'язберігаючої технології. А одним з головних завдань дошкілля є саме зміцнення та збереження здоров'я дітей. До того ж кінезіологія не вимагає жодних матеріальних та методичних витрат [6, 18, 23].

Ще в період внутрішньоутробного етапу починається та активно продовжується після народження розвиток головного мозку дитини. Дослідження фізіологів свідчать про те, що саме права півкуля головного мозку відповідає за координацію рухів, гуманітарне, образне, творче, просторове та кінестетичне сприйняття. При цьому говорячи про ліву півкулю головного мозку можна зазначити на основі досліджень, що вона відповідає за

мовленнєве, логічне, математичне та аналітичне сприйняття слухової інформації, постановку цілей та побудов програм. У дівчаток основний розвиток міжпівкульної взаємодії відбувається до семи років, натомість до восьми років даний процес формується у хлопчиків, тому максимально займатись розвитком мислення, уваги, пам'яті та сприйняття. Часто ми бачимо, що батьки та педагоги замінюють психологічний розвиток дитини інформаційним, вивчаючи математику, мови [14].

Метод кінезіології стає досить актуальним, адже для дітей і для дорослих цей метод є новим та цікавим. Розвиток інтелектуальної, емоційної та морально-вольової сфер особистості максимально інтенсивно відбувається у дошкільників. Значна увага сьогодні приділяється дітям з труднощами у навчанні, в контексті їх розвитку тому кінезіологія є досить актуальним напрямом в роботі з даною категорією дітей. Даний метод буде дієвим, так як у дітей з інтелектуальними та мовленнєвими порушеннями спостерігається труднощі у розвитку словесно-логічного мислення, є недоліки в опануванні таких навичок як синтез та аналіз, досить слабо розвинена моторика, яка супроводжується проявами в порушенні координації рухів, а також притаманне порушення пізнавальної сфери [4, 5, 41].

На основі вище зазначеного можна зробити певний висновок, що використовуючи кінезіологічні вправи з дошкільниками бажано дотримуватись деяких аспектів в контексті їх виконання, які зазначені на рис. 1.1 нижче. Будь-яка діяльність потребує системності і чіткості у виконанні, лише тоді можна очікувати позитивний результат.

Рис. 1.1. Алгоритм виконання кінезіологічних вправ

О.П. Ліщишина-Гарук в своїх дослідженнях зазначала, що чітке дотримання зазначених аспектів у виконанні кінезіологічних вправ на регулярній основі з дошкільниками дає досить гарні результати. У дошкільників були помітні значні покращення уваги, пам'яті, більше розвивалась дрібна моторика, інтелектуальні та когнітивні здібності і мовлення. Позитивні зміни в діяльності мозку дитини можуть бути зі значними змінами помітні лише при інтенсивному використанні кінезіологічних вправ на заняттях з дошкільниками [25].

Кінезіологічні вправи для дошкільників є досить корисними, в першу чергу їх використання підвищує стресостійкість, синхронізує роботу півкуль, покращує розумову діяльність, дрібну та велику моторику, сприяє покращенню

уваги та пам'яті, сприяє полегшенню надалі процесу письма та читання, допомагає формувати просторові уявлення, знижує стомлюваність, підвищує здатність до довільного контролю. Застосування вихователем нових форм та методів щодо засвоєння основних кінезіологічних вправ та пошук нових дасть можливість розширити перелік загальноприйнятих вправ для роботи з дошкільниками із тяжкими порушеннями мовлення [16, 22].

1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями

Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку є одним з ключових завдань для вихователів та фахівців які готують дитину до початкової школи. Оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності дошкільниками буде будувати певний фундамент для формування комунікативної компетентності у дітей, яка в майбутньому є надважливою для повноцінної соціалізації дитини. Гармонійному та цілісному розвитку особистості в першу чергу сприяє розвинене мовлення. Діти з тяжкими мовленнєвими порушеннями є досить особливою категорією дітей з похибками у розвитку, при цьому у них первинно не порушений інтелекту, у них збережений слух, але при цьому є прояви значних мовленнєвих порушень, що в майбутньому і призводять до порушень психіки дитини. Значний відсоток дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями становлять діти із загальним недорозвиненням мови (ЗНМ), є прояви складних мовних розладів, відповідно страждають всі компоненти мовної системи, які мають відношення до формування щодо смислової та звукової сторони. Загальне недорозвинення мови розглядається У двох аспектах можна розглядати ЗНМ, відповідно як самостійну форму мовленнєвого порушення, так і визначення даного порушення, яке характеризується алалією, ринолалією та дизартрією [17, 26].

З психологічної точки зору, діти із тяжкими мовленнєвими порушеннями – це категорія дітей, яка постійно потребує психолого-педагогічного супроводу. У більшості дітей зазначеної категорії порушено пам'ять, увагу, фонематичний слух. Вони неправильно розуміють звернену до них мову, що відповідно значно відображено у труднощах в процесі навчання. Специфічні особливості мислення зумовлюють певний зв'язок між мовленнєвими порушеннями та іншими аспектами психічного розвитку дитини [28, 33].

Педагогічний аспект навчання та виховання дітей із тяжкими порушеннями мовлення передбачає облік таких принципів як: принцип систематичності та послідовності навчання передбачає засвоєння навчального матеріалу у визначеному порядку, щоб кожен новий елемент навчального матеріалу логічно зв'язувався як з попереднім його елементом, так і з наступним. Також важливими принципами є принцип наочності, який передбачає опору на чуттєве сприйняття у навчанні, що сприяє більшому розумінню та засвоєнню навчального матеріалу, особливо у дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями; принцип індивідуального підходу до учнів; принцип доступності навчання. Відповідно, зазначаючи успішні передумови щодо ефективного навчання дітей слід враховувати відповідність його змісту, форми та методи з урахуванням інтелектуальних можливостей дитини. С. Конопляста, М. Шеремет, Н. Кабельникова, В. Тарасун, Л. Черніченко, Базима М. та багато інших науковців досить широко відображають у своїх наукових роботах проблематику дослідження мовленнєвих порушень у розвитку дошкільників [10, 26, 30, 34].

Висвітленням особливостей корекційної роботи та сучасними напрямками в роботі з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану займаються І. В. Баранець та Н. Г. Пахомова. Щодо успішного вирішення цієї проблематики було доведено використання саме комплексного підходу для подолання труднощів при тяжких порушеннях мовлення у дітей. Автори визначили актуальність даних аспектів саме в контексті подій, які в умовах сьогодення впливають та перешкоджають роботі з дітьми, а саме емоційне

напруження та навантаження в якому діти перебувають з початку повномасштабного вторгнення [16].

Не менш вагомим в дослідженні даної проблематики є розробка Ю. Рібцун авторської програми по роботі із дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. В даній програмі окреслено діяльнісний та комунікативний аспект емоцій, в контексті важливого поєднання практично-дійового аспекту для комунікації дітей з порушеннями мовлення. Зазначено важливість емоцій та емоційного стану під час роботи з категорією дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями. У дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями відмічається прояви недорозвитку всіх аспектів пізнавальної діяльності, найбільші прояви відмічаються на рівні усвідомленості та довільності. Інтелектуальні порушення має прояви вторинного характеру, оскільки воно утворюється внаслідок недорозвинення мови та її компонентів. Увага дітей з мовленнєвими порушеннями характеризується певною нестійкістю, труднощами включення, переключення та розподілу [17, 35].

У даної категорії дітей спостерігається звуження обсягу уваги, швидке забування матеріалу, особливо вербального (мовленнєвого), зниження активної спрямованості у процесі пригадування послідовності подій, сюжетної лінії тексту. Багатьом із них притаманні недорозвинення інтелектуальних операцій, зниження здатності до абстрагування, узагальнення. Дітям з мовленнєвими порушеннями значно легше виконувати завдання в наочному вигляді ніж представлені у мовному форматі. Досить значну кількість дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями мають прояви порушень саме в руховій сфері розвитку. Притаманні прояви незграбності певної хаотичність рухів, характерні прояви імпульсивності. Діти з мовленнєвими порушеннями швидко втомлюються, мають знижену працездатність, повільно включаються до виконання поставлених завдань. У деяких випадках можна відзначити знижений рівень розвитку ігрової діяльності дошкільнят не значне проявлення сюжетної гри, процесуальний характер гри, низька мовна активність. Часто

можна говорити про відсутність навичок спільної діяльності, слабкої орієнтації на однолітків, як і мінімальна зацікавленість до спільної діяльності [17, 19, 29].

Особливості мовної діяльності впливають в майбутньому на формування у дітей на ключові сфери розвитку дитини - сенсорної, інтелектуальної та вольової. Притаманні труднощі у стійкості уваги та її рівномірному розподілі, страждає продуктивність запам'ятовування та є прояви зниження вербальної пам'яті. Специфічні особливості мислення проявляються у розвитку психічного аспекту, який характеризується зв'язком між порушеннями мовлення. Маючи передумови для реалізації володіння інтелектуальними здібностями, відповідно до вікових діапазонів, у дітей зазвичай спостерігаються прояви у труднощах мислення, розвитку таких складових як узагальнення та порівняння, страждає також синтез і аналіз та логічне мислення. Ключовими ознаками тяжких мовленнєвих порушень є збережена первинно інтелектуальна складова, також збережена слухова функція, але при цьому різко виражена певна обмеженість засобів мовленнєвого спілкування, притаманний прояв загального недорозвитку мовлення тяжкого ступеню [2, 4, 38].

Навчання дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивної освіти є психолого-педагогічною проблемою, оскільки до кінця не розроблено ні змісту інноваційної системи, ні програмних вимог, ще не повноцінно адаптовані методи, форми та засоби навчання для дітей на належному доступному рівні. Основним видом діяльності у дошкільному віці є гра, то весь процес навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивної освіти будується у формі ігрової діяльності, різноманітних ігрових вправ. Формування нової функціональної системи в обхід пошкодженої ланки, у процесі компенсації порушених мовних та немовних функцій, перебудови діяльності функціональних систем використовується принцип обхідного шляху відповідно принцип взаємозв'язку з іншими вищими психічними функціями [39].

Працюючи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, вихователю слід враховувати: мовні недоліки, психологічні та вікові можливості дітей цієї

категорії. Здійснюючи роботу, вихователь та фахівці, крім реалізації основних та корекційних завдань пов'язаних з розвитком та закріплення мовленнєвих навичок, так само мають приділяти увагу в першу чергу становленню та розвитку у дітей ігрової діяльності, так як вона є провідною у дошкільному віці. Процеси, які тісно пов'язані з вимовою у дітей, за рахунок розвитку пам'яті та уваги вдосконалюються словесно-логічними аспектами мислення, аспекту функціонування мовлення, моторики, розвитку емоційно-вольової сфери.

Тяжкі мовленнєві порушення у дошкільників являють собою досить серйозну проблему, потребують спеціальної психолого-педагогічної підтримки. Важливо пам'ятати, що з такими порушеннями бажано розвивати мову за допомогою систематичних педагогічних занять і підходів. Підходи, такі як індивідуальне навчання та допомога у спілкуванні, можуть допомогти дітям з тяжкими мовленнєвими порушеннями досить успішно інтегруватися у суспільство та досягати успіху [10, 23].

Досить часто у дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями спостерігається надмірна збудливість та виснаження нервової системи. Проте важкі порушення мови не зумовлюють якихось конкретних порушень у емоційно-вольовій сфері. Одні діти можуть бути драгівливими, неспокійними, навіть грубими і неслухняними. Інші можуть бути навпаки загальмовані, обережні, сором'язливі. Однак, у будь-якому випадку, ймовірність тих чи інших особливостей суттєво зростає, і фахівці дитячого садка повинні вміти з ними працювати використовуючи індивідуальний підхід. У багатьох дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями може спостерігатися специфічна реакція на невдачі. Після успішно виконаного завдання вони часто хочуть перейти не до важчого, а, навпаки, до легшого завдання. Це можна інтерпретувати як деяку захисну реакцію бажання залишитися в ситуації успіху і отримання позитивної оцінки з боку дорослого. Не у всіх дітей даної категорії особливості емоційно-вольової сфери будуть яскраво вираженими, проте фахівцям важливо звертати на них увагу, щоб уникнути посилення ситуації в майбутньому, під час переходу до шкільного навчання. Щодо соціально-комунікативних

можливостей дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями притаманні обмеження, які відповідно можуть бути нижчими за вікову норму своїх однолітків. Дитина старшого дошкільного віку із тяжкими мовленнєвими порушеннями може надмірно оцінно ставитися як і до оточуючих, так і до себе, що також може заважати вибудовувати ефективну комунікацію як з дорослими так і з однолітками. У разі відсутності корекційної роботи з дитиною дошкільного віку це може вкрай негативно позначитися на її соціальній адаптації [21, 26].

Особлива увага при їхньому навчанні в дошкільному закладі, крім безпосередньо мовного розвитку, повинна приділятися: розвитку усвідомленої та довільної діяльності, уміння контролю власних дій та досягнення необхідного результату; соціально-психологічній адаптації, засвоєнню комунікативних навичок для взаємодії з дітьми та дорослими; зниження фіксованості дитини на мовних порушеннях. Сучасні дослідження визначають, що робота з категорією дітей з тяжкими порушеннями мовлення в умовах сьогоденних викликів потребує повноцінного комплексного підходу різних фахівців [31, 39, 42].

1.3. Стан функціональної асиметрії півкуль та міжпівкульної взаємодії у дітей з порушеними мовленнєвими та інтелектуальними здібностями

Головний мозок є основою вищих психічних функцій, а саме сприйняття, увага, мислення та пам'яті. Мозок відповідає і за планування, управління рухами, прийняття рішень. Різні структури мозку дитини дозрівають до шести років, і поступово перестають формуватися в підлітковому віці. Відповідно найбільш оптимальним для корекції діяльності головного мозку є період його активного розвитку в діапазоні до шести років. Для успішного навчання та розвитку дитини в школі має бути повноцінний розвиток у дошкільному

дитинстві мозолистого тіла. Тісно пов'язані між собою системно нервові волокна складається з діяльності двох півкуль є характеризуються єдністю мозку. Формування під впливом як генетичних, так і середніх факторів, необхідних для координації роботи мозку та передачі інформації з однієї півкулі в іншу, цілісно працюючу систему, яка об'єднує ліву та праву півкулю головного мозку в єдине ціле і є міжпівкульною взаємодією [15, 19, 26].

Поєднання двох ключових властивостей визначається єдністю мозку міжпівкульної спеціалізації та міжпівкульною взаємодією. Цей процес обумовлений стабільністю перенесення інформації з однієї півкулі в іншу. Функціональною асиметрією півкуль є властивість мозку, яка відображає різницю у розподілі нервово-психічних функцій між лівою та правою півкулями. Під впливом комплексу соціокультурних та біологічних факторів відбувається процес формування та розвиток цього розподілу. Причини прояву існування у людини певної структури психіки у ранньому віці однією з ключових є функціональна асиметрія півкуль [8, 13, 31].

На відмінностях у типі мислення саме і ґрунтується функціональна асиметрія між півкулями. Права півкуля відповідає за абстрактне логічне мислення, а ліва за форму простору, відповідно домінуюча півкуля має досить індивідуальний розподіл. За даними науковців у світі переважають люди з мисленням у лівій півкулі, до основних функцій лівої півкулі слід віднести еволюцію людини та спеціалізацію людського мозку. Ще є таке поняття, як амбідекстерами – це категорія людей, в яких і права і ліва півкуля однаково відповідають за виконання вищих психічних функцій. (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Функції правої та лівої півкуль

Права півкуля	Ліва півкуля
Оцінка немовних звуків, музичні здібності	Мова
Емоційне забарвлення мови	Аналітичне, абстрактне мислення
Просторова орієнтація	Послідовне сприйняття

Обробка невербальної інформації	Послідовне сприйняття інформації
Уява (фантазії, мрії, художні здібності)	Сприйняття часу
Сприйняття зорових об'єктів	Ідентифікація та знаходження подібності предметів

Реалізація психічних функцій, є частковою а не глобальною, в контексті розвитку міжпівкульна асиметрія мозку, виступає як різна за природою і має відмінність у важливості участі лівої або правої півкулі. Щодо характеру функціональної асиметрії у різних системах вона може бути різною, сьогодні розрізняють сенсорну та «психічну», а також моторну асиметрію, які в свою чергу поділяється на безліч різних типів [19].

У дорослої людини міжпівкульна асиметрія мозку виступає в контексті певного продукту впливу біосоціальних механізмів. Розвиток дитини відбувається за рахунок удосконалення та ускладнення механізмів міжпівкульної асиметрії та міжпівкульної взаємодії. Науковці зазначали, що існує певний віковий фактор, який в свою чергу визначає характер міжпівкульної асиметрії мозку. Сьогодні можна говорити про чітко відокремлені основні типи організації мозку. До основних типів відносять: лівопівкульний, правопівкульний та рівнопівкульний типи організації мозку. Про лівопівкульний тип можна говорити, якщо переважає ліва півкуля, дитині притаманна певною мірою схильність до абстрагування, узагальнення, а також є прояви в словесно-логічному аспекті пізнавальних процесів. Інформація, яка надходить в ліву півкулю досить повільно сприймається, але при цьому є цілеспрямованою. Схильність до творчих здібностей, яке в свою чергу зумовлюється наочно-образним, тривимірним мисленням, що являє собою цілісні уявлення ситуації різного характеру, які людина хоче отримати у результаті своєї діяльності і характеризує правопівкульний тип. Існує гіпотеза ефективної взаємодії правої та лівої півкулі, яка обумовлена фізіологічними основами загальної обдарованості і стосується рівнопівкульного типу. Також прослідковується в зазначеному аспекті яскравість прояву домінування однієї з

півкуль, яке передбачається відсутністю їх синхронної діяльності у виборі стратегії мислення [12, 14, 34].

Для дітей з порушеннями мови та інтелектуальними порушеннями характерно виражене порушення міжпівкульної взаємодії. При розвитку міжпівкульної взаємодії відбувається формування всіх психічних процесів: пам'яті, уваги, мислення, мови. Мозолисте тіло (міжпівкульова взаємодія) можна розвивати засобами кінезіологічних вправ, і отримати гарний продуктивний результат. Головним завданням освітньої кінезіології є встановлення зв'язку між інтелектом, почуттями і тілом, що допомагає дитині значно доступніше засвоювати інформацію, засвоювати найскладніші завдання, як інтелектуальні, так і інші. Кінезіологія в умовах сьогодення продовжує брати за основу праці Н. А. Бернштейна, А. Р. Лурія, І.П. Павлова, які розкривали дані про вплив рухів та м'язової діяльності на поведінку, розумові процеси та психіку в цілому. Використання кінезіологічних вправ дозволяють розширити межі можливостей її мозку та виявити приховані здібності дитини. Для дошкільнят із порушенням мовного та інтелектуального розвитку бажано систематично застосовувати спеціальні кінезіологічні вправи. При цьому необхідно враховувати особливості розвитку дитини та побудувати індивідуальну траєкторію для взаємодії. Експериментально доведено, що формування мови дитини залежить від рівня розвитку загальної моторики про це свідчать безліч досліджень. Здатність дітей висловлювати вголос свої думки буде в межах норми, якщо обсяг рухів буде відповідати віковому періоду розвитку [30, 33].

За рахунок розвитку великої та дрібної моторики підвищується працездатність кори мозку. Кінезіологічні вправи на корекційно-розвивальних заняттях з дошкільнятами з порушеннями мови та інтелекту дозволяють створити нові нейронні мережі та покращити міжпівкульну взаємодію, яке є фундаментом розвитку інтелектуальної сфери. Для стійких позитивних результатів розвитку дошкільнят необхідна спільна робота всіх фахівців дошкільного закладу освіти з залученням додаткових фахівців. Відповідно при

тісній взаємодії вчителя-логопеда, педагога-психолога та інструктора з фізичної культури корекційні вправи проводяться фронтальні, так і індивідуальні заняття. Валідність та ефективність даної корекційної роботи є досить актуальною та очевидною. Для гармонійного розвитку дошкільнят слід планувати та систематизувати роботу фахівців [20, 36].

М. Певзнер в своїх дослідженнях зазначала, що у дітей з інтелектуальними порушеннями найбільш вразливим буде саме аспект процесу розуміння мови. Під час комунікативних здібностей перебування їх в формальному стані на достатньо високому рівні, ніж розуміння мови інших це характеризується певною мірою диспропорцією між станом імпресивного та експресивного словника. Порушення формування інтелектуального компонента усіх мовленнєвих аспектів проявляється значним недорозвитком пізнавальної діяльності, що в подальшому зумовлює труднощі у засвоєнні семантичної складової. Під впливом соціальних контактів і насамперед у сім'ї, формується асиметрія в процесі індивідуального розвитку відповідно більш швидше залучення до роботи відбувається під час активізації лівої півкулі, а потім правої півкулі. Тому вроджені дані характеризуються, як початкові умови, а сама інтегрована міжпівкульна взаємодія є ключовим аспектом в інтелектуальному розвитку і служить для передавання інформації з однієї півкулі в іншу [31].

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

2.1. Застосування кінезіологічних вправ на корекційно-розвивальних заняттях з підвищення рівня сенсорних та моторних функцій для дітей з мовленнєвими порушеннями

Дослідження проводилось на базі Центру раннього розвитку дітей "Лідер" м. Миколаїв. У ньому прийняло участь 10 дітей дошкільного віку (5-6 років) з інтелектуальними та тяжкими мовленнєвими порушеннями.

Метою констатуючого етапу є дослідження рівня розвитку зорово-моторної координації дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до завдань проведення констатуючого етапу дослідження було складено його план:

1. Вивчити та визначити методики дослідження.
2. Сформувати експериментальну групу.
3. Провести констатуючий експеримент.
4. Виявити та систематизувати переважні порушення розвитку зорово-моторної координації дітей експериментальної групи.
5. Проаналізувати та оформити результати дослідження.

Дослідження ми починали з вивчення медичної та педагогічної документації кожної дитини, яка має порушення мовлення.

Діагностичні методики, визначені в рамках даного дослідження, були використані як складові організованої освітньої діяльності дітей, а також у індивідуальній роботі. Розглянемо докладніше дані методики.

1. *Діагностична методика «Накладені зображення»* (А.Р. Лурія). Мета: визначити рівень предметності зорового сприйняття. Зміст: дитині пояснюють, що їй буде показано кілька контурних малюнків, у яких «заховані» багато відомих предметів. Далі дитині по черзі показують картинки і просять назвати контури всіх «захованих» предметів. Інструкція: уважно подивися на картинку. Назви, контури яких предметів ти бачиш. Критерії оцінки: правильність у називанні контурів предметів, час, витрачений на впізнання всіх предметів. Високий рівень: усі зображення правильні, і час не перевищує 10 секунд. Середній рівень: усі зображення названі правильно, але час перевищує 10 секунд; не всі зображення названі правильно, але час не перевищує 10 секунд. Низький рівень: не всі зображення названі вірно і час перевищує 10 секунд.

Результати проведення діагностичної методики 1 представлені на рис. 2.1.

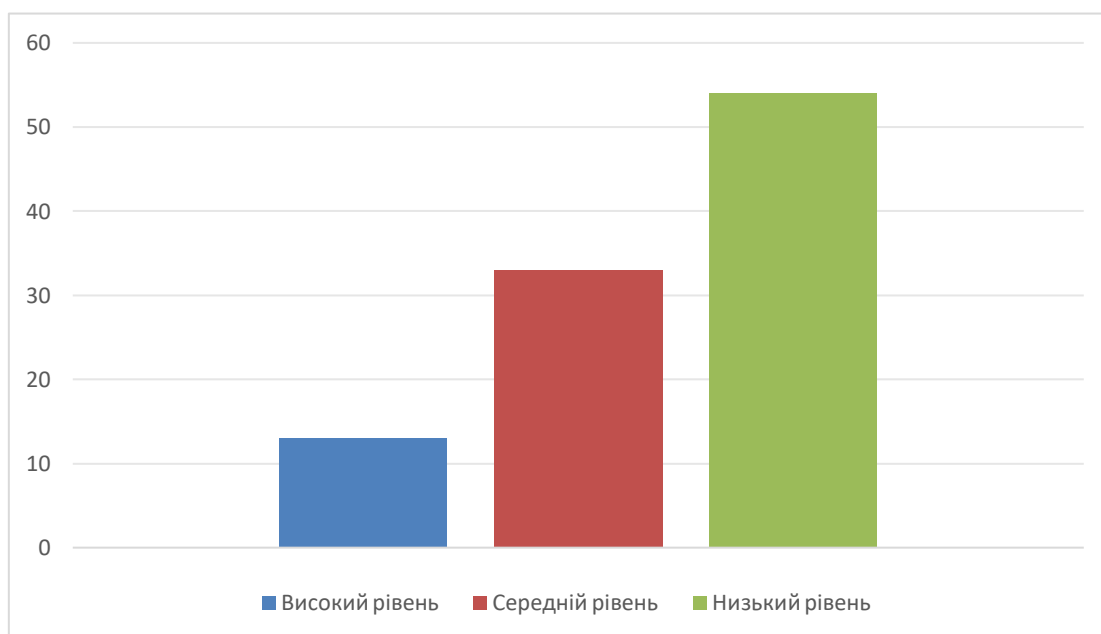

Рис. 2.1. Кількісні результати діагностики рівня предметності зорового сприйняття

8 дітей (54%) – показали низькі результати. Ці діти словесну інструкцію розуміють після багаторазових повторень. Насилу виконують завдання при наочному супроводі. Діти не можуть коментувати хід виконання завдання, допускають значну кількість помилок. Допомогу вчителя приймають неохоче. Зацікавленість у виконанні завдання низька, часто відволікаються на сторонні предмети.

5 дітей (33%) - показали середні результати. Діти розуміють словесну інструкцію, але самостійно здатні виконати лише частину запропонованого завдання. При вербальному супроводі дій, завдання виконують правильно, з незначними помилками та утрудненнями. Зацікавленість у виконанні завдання зберігалася протягом усього дослідження.

2 дитини (13%) – показали високі результати за підсумками проходження діагностичного завдання. Вони розуміють інструкцію до завдання, виконують його самостійно та без помилок. Зацікавленість зберігається протягом усього часу дослідження, допомоги вчителя не вдавалися.

Діагностична методика 2. «Зорово-просторовий гнозис». Мета: визначення рівня розвитку просторових уявлень. Зміст: дитині пояснюють, що будуть дані прості команди, які необхідно почути та виконати. Інструкції. На знання основних напрямів: діти стоять в одній шерензі, їм дають команди для поворотів на місці у вказану сторону. Рух від предмета: називається предмет, від якого дитина починає рух, йому задається певний напрямок і кількість кроків, стрибків. Критерії оцінки: розрізнення основних напрямів простору в схемі власного тіла, розрізнення основних напрямів простору щодо власного тіла, розрізнення основних напрямів простору щодо певного предмета. Низький рівень: дитина припускається помилок у вказуванні основних напрямів простору та предметів щодо власного тіла, дізнається за контуром і називає меншу частину намальованих предметів. Середній рівень: дитина допускає незначну кількість у вказівці основних напрямів простору та предметів щодо власного тіла, дізнається за контуром і називає більшу частину намальованих

предметів. Високий рівень: дитина без помилок дізнається предмети за контуром, вказує основні напрямки простору та предметів щодо свого тіла.

Результати проведення діагностичної методики 2 представлені на рис. 2.2.

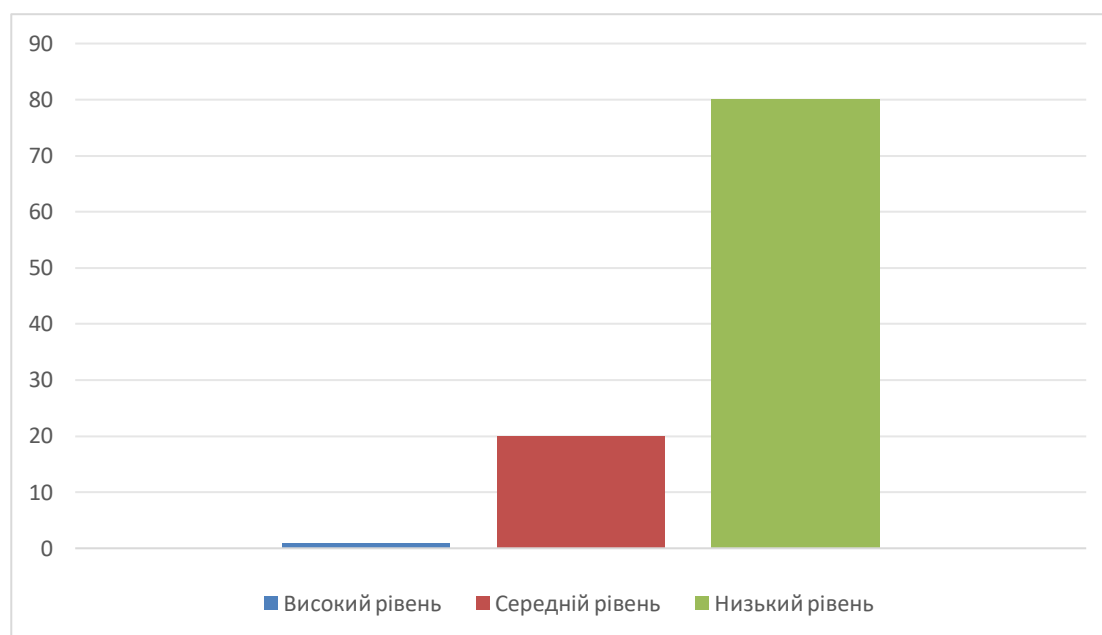

Рис. 2.2. Кількісні результати діагностики рівня розвитку просторових уявлень

Низький рівень виявлено у 12 (80%) дітей – здатні орієнтуватися в сторонах власного тіла, проте важко орієнтується на зовнішніх об'єктах. Діти не виділяють сторони предметів, не розуміють основні просторові напрямки. Зазнають значних труднощів у визначення положення свого тіла у просторі щодо інших предметів.

Середній рівень відзначений у 3 (20%) дітей. Вони орієнтуються у собі, розуміє схему свого тіла. Недостатньо правильно орієнтуються на зовнішніх об'єктах, а також зазнають значних труднощів у виділенні сторін предметів: передній, тильній, верхній, нижній, правій та лівій. Дітям складно застосовувати словесну систему просторових напрямів: вперед-назад, вгору-вниз, праворуч-ліворуч, є труднощі визначення положення власного тіла у просторі щодо різних об'єктів. Допускають помилки при визначенні просторового розміщення предметів щодо один одного та до площині.

Високий рівень розвитку просторових уявлень у дітей не було виявлено.

Діагностична методика 3. "Обводимо кисті рук". (Н.О. Озерецький та Н.І. Гуревич). Мета: визначення рівня розвитку дотику, дрібної моторики, графомоторних навичок».

Критерії оцінки: наявність та кількість синкінезій. Низький рівень: обома руками завдання виконано на низькому рівні, лінії нерівні, уривчасті, відхиляються від контуру рук. Є значне кількість синкінезій. Середній рівень: обома руками завдання виконано на середньому рівні; провідною рукою завдання виконано на середньому рівні, іншою рукою – на низькому, лінії криві, уривчасті, погано повторюють контур руки. Є 1-3 синкінезії на обох руках.

Високий рівень: робота виконана акуратно, провідною рукою робота виконано на високому рівні, лінії рівні, чіткі. Відсутність синкінезій. Лінії, виконані іншою рукою не рівні, місцями нечіткі, повторюють контур руки. Є 1-2 синкінезії. Результати проведення діагностичної методики 3 представлені на рис. 2.3.

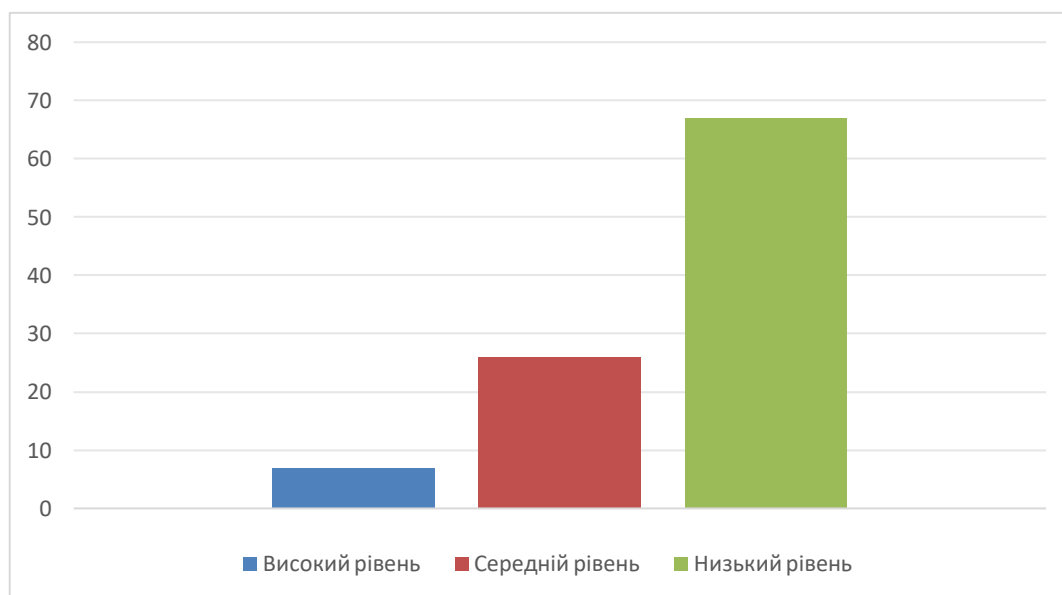

Рис. 2.3. Кількісні результати діагностики рівня розвитку дотику, дрібної моторики, графомоторних навичок

10 дітей (54%) показали низькі результати. Ці діти словесну інструкцію розуміють після багаторазових повторень. З утрудненнями виконують завдання при наочному супроводі. Випробувані припускаються значної кількості помилок в ході виконання запропонованого завдання. Зацікавленість у виконання завдання низька, часто відволікаються на сторонні предмети. 4 дитини (26%) показали середні результати. Діти розуміють словесну інструкцію, але самостійно здатні виконати лише частину запропонованого завдання. При вербальному супроводі дій, завдання виконують правильно, з незначними утрудненнями. Зацікавленість у виконанні завдання зберігалася протягом усього дослідження. 1 дитина (7%) показала високий результат за підсумками проходження діагностичного завдання. Випробувана розуміє інструкцію до завдання, виконує його самостійно, без помилок. Зацікавленість зберігається протягом усього часу дослідження, до допомоги вчителя не вдавалася.

Результати зведеного рівня зорово-моторної координації у дітей з порушеннями мовлення представлені на рис. 2.4, побудованій за результатами дослідження рівня зорово-моторної координації дітей із порушенням мовлення.

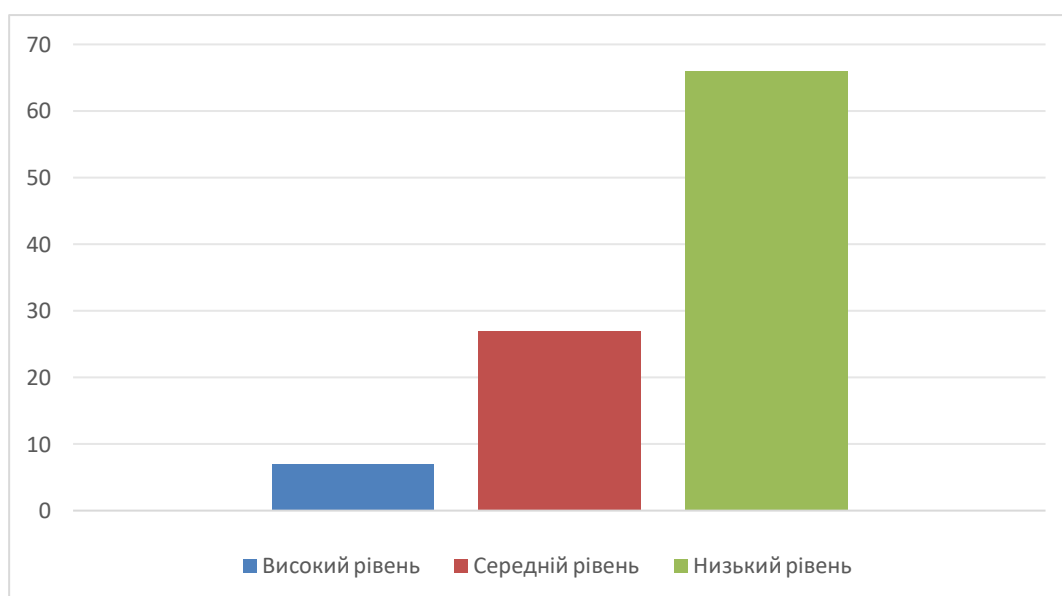

Рис. 2.4. Кількісні результати діагностики розвитку зорово моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення

Низький рівень розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення умовно мають 10 дітей, що становило 66 %. Діти розуміють та виконують інструкцію дорослого після багаторазового повторення, виконують завдання за умови наочного та вербального супроводу, допускають значне кількість помилок. Загальна зацікавленість у виконанні завдань низька. Випробувані здатні орієнтуватися він, проте важко орієнтуються на зовнішніх об'єктах. Випробувані не здатні виділити різні сторони предметів. Не розуміють і не застосовують словесну систему відліку за основними просторовими напрямками. Викликає труднощі визначення власного становища у просторі щодо різних об'єктів. Припускаються безліч помилок при визначення просторового розміщення предметів щодо друг друга і стосовно площині, де вони розміщуються.

Виражена затримка розвитку зорового сприйняття. Можна укласти, що рівень розвитку компонентів зорово-моторної координації таких як зорове сприйняття предметів, простеження очима за діями руки, зорове зосередження та фіксація уваги, дотик, дрібна моторика, графомоторні навички, просторове орієнтування, аналітико-синтетична діяльність, точність та узгодженість точність і узгодженість рухів знаходиться на низькому рівні і потребує розвитку.

Середній рівень розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення умовно мають 4 дитини, що становило 27 %. Випробувані розуміють словесну інструкцію, але самостійно здатні виконати тільки частина запропонованих завдань. При вербальному супроводі дій, завдання виконують правильно, з незначними помилками та утрудненнями. Допомога експериментатора приймають. Зацікавленість у виконанні завдання зберігалася протягом усього дослідження. Діти показують спотворене розташування частин предмета. У зображенні простору випробувані припускаються помилок. Випробувані орієнтуються на собі розуміють схему власного тіла. Недостатньо орієнтуються на зовнішні об'єкти, виділення різних сторін предметів викликає утруднення. Недостатньо розуміють і відчують

труднощі в застосування словесної системи відліку за основними просторовими напрямів. Викликають труднощі визначення власного стану у просторі щодо різних об'єктів. Припускаються помилок при визначення просторового розміщення предметів щодо один одного та до площини. Вищеперелічені компоненти зорово-моторної координації перебувають у середньому рівні розвитку.

Високий рівень розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення умовно має 1 дитина, що становить 7 %. Вона має високий рівень розвитку критеріїв зорово-моторної координації за 3 методиками з 4. Дитина добре орієнтується на об'єктах, виділяючи різні сторони предметів. Розуміє та застосовує при виконання завдання словесну систему відліку за основними просторових напрямків. Визначає власне становище в просторі щодо різних об'єктів, точка відліку при цьому може локалізуватися на іншому якомусь предметі. Випробувана визначає просторове розміщення предметів щодо один одного при орієнтуванні на площині двомірному просторі. Визначає розташування предметів щодо один одного та по відношенню до площині, де вони розміщуються. Рівень сприйняття відповідає віковій норми, відсутність передумов для труднощів, пов'язаних з зоровим сприйняттям.

Графічно результати експерименту, що констатує, представлені малюнку 2.5.

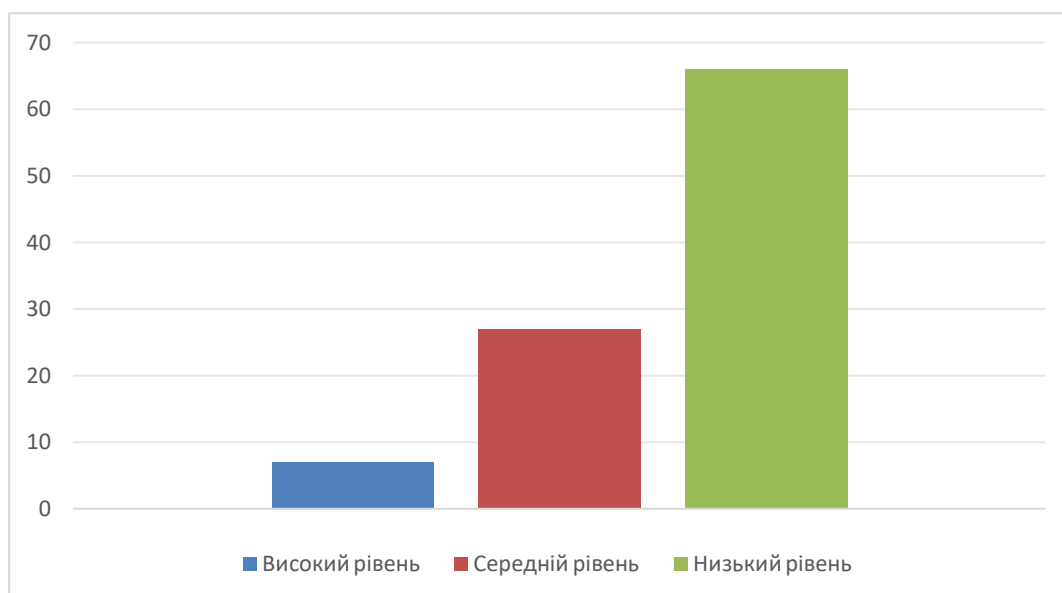

Рис. 2.5. Рівень розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення.

Результати констатуючого етапу експерименту дозволяють заявити про необхідності проведення цілеспрямованої роботи з розвитку компонентів зорово-моторної координації у дітей дошкільного віку із порушенням мовлення.

2.2. Розвиток сенсорних та моторних функцій у дітей дошкільного віку за допомогою кінезіологічних вправ

Отримані в ході констатуючого дослідження, дані показали нам необхідність реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку зорово-моторної координації дітей сьомого року життя із порушеннями мовлення. Виходячи з теоретичних даних, отриманих у результаті дослідження на тему кваліфікаційної роботи, було визначено мету формувального експерименту: розробка та реалізація комплексів кінезіологічних вправ, спрямованих на розвиток рівня зорово-моторної координації у дітей 6-7 років із порушеннями мовлення.

Відповідно до поставленої мети та гіпотези даного дослідження визначено завдання формувального етапу дослідження:

1. Розробка та апробація комплексу кінезіологічних вправ, спрямованих на підвищення рівня сформованості зорово-моторної координації.

2. Збагачення розвиваючого предметно-просторового середовища атрибутами, схемами та алгоритмами для виконання запропонованого комплексу.

3. Залучення батьків в спільну діяльність по використанню кінезіологічних вправ як засобу розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення.

На підставі теоретичного аналізу проблеми недостатнього рівня розвитку зорово-моторної координації у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями слуху було розроблено комплекси кінезіологічних вправ, спрямовані на вирішення даної проблеми. Дані комплекси вправ складено з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей вихованців. Для досягнення найкращого результату було складено перспективний план.

Запропонований комплекс вправ розрахований на дві з половиною місяця з урахуванням виконання вправ комплексу щоденно, без перерв, зі зміною комплексів кожні 4 тижні. Саме ця тривалість освоєння комплексу рекомендована автором освітньої кінезіології як оптимальна для роботи з дошкільнятами. Тривалість занять 25-30 хвилин. Усього проведено 60 занять у межах трьох комплексів вправ. Для підвищення ефективності робота проводилася за підгрупами 7 та 8 осіб у групі.

Емоційний фон спілкування з дітьми був рівним, позитивним за класичною програмою П. Деннісона (технологія на синхронізацію роботи правої та лівої півкулі мозку) комплекс кінезіологічних вправ включає в себе вправи трьох обов'язкових «напрямів»:

1. Вправи, що перетинають середню лінію тіла.

2. Вправи, що розтягують м'язи тіла.

3. Вправи, що підвищують енергію тіла та поглиблюють мотивацію.

Отримані в ході експерименту, що констатує, дані показали нам необхідність реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня розвитку зорово-моторної координації дітей сьомого року життя із порушеннями мовлення. Виходячи з теоретичних даних, отриманих у результаті дослідження на тему роботи, було визначено мету формувального експерименту: розробка та реалізація комплексів кінезіологічних вправ, спрямованих на розвиток рівня зорово-моторної координації у дітей 5-6 років із порушеннями мовлення.

Важливим аспектом діяльності була максимальна візуалізація всіх вправ комплексів. Враховуючи специфіку дефекту вихованців саме активізація збережених сенсорних аналізаторів має особливе значення згідно з компенсаторною теорією Л.С. Виготського. Усі вони знаходять своє застосування у процесі виконання кінезіологічних вправ. Таким чином, запропоновані вправи можуть стати оптимальним варіантом для вирішення поставлених педагогом завдань у процесі розвитку та виховання дитини із порушеннями мовлення.

Важливою умовою проведення комплексів вправ було збереження його структури та обов'язкових складових, що адаптують їх під особливості сприйняття та психологічні особливості дошкільнят: привітання, «комунікативна вправа, дихальні вправи, кінезіологічні вправи, додаткові вправи основного блоку та вправи, спрямовані на релаксацію та розслаблення».

Протягом усієї діяльності діти змінюють свою позу: сидячи на килим, сидячи за столом, лежачи на килимі, стоячи. Запропоновані вправи виконуються у колі. Коло – це відкрите спілкування всіх учасників. Дана форма організації дитячої діяльності допомагає розслабитися, краще почути один одного, встановити позитивні емоційні взаємини.

Як попередня робота з дітьми були обговорені правила поведінки під час роботи у групах: – облік індивідуальних особливостей кожної дитини; –

поважне ставлення дітей та дорослого один до одного; – темп виконання вправ встановлюють учасники; – поступове входження у вправу та виконання його; – заборона обговорення будь-кого з учасників.

Діти позитивно прийняли запропоновані правила, їх зміст було простим для розуміння, а зміст став логічним продовженням щоденної роботи вихователя з дітьми у стінах групового приміщення.

Щоденне повторення цих правил стало ритуалом, що налаштовує дітей на майбутнє заняття перед виходом з групи у напрямку спеціалізоване приміщення.

Вправи проводилися в кабінеті психолога без сторонніх не включених у діяльність людей. Це стало важливим умовою створення максимально довірчої ситуації, де діти могли розслабитися як фізично, а й емоційно, оскільки був відсутній ризик появи сором'язливості перед малознайомими дітьми чи персоналом дитячий садок. Обстановка та інтер'єр приміщення є звичним для дітей із порушенням слуху, оскільки психолог регулярно проводить корекційну роботу з цими вихованцями з моменту їх зарахування в групу компенсуючої чи комбінованої спрямованості. У оформленні кабінету використані м'які приглушені кольори, викликають емоційне збудження: білий, світло-жовтий, м'які відтінки зеленого. Предметно-просторове розвиваюче середовище кабінету оснащена необхідними атрибутами для проведення кінезіологічних вправ: килимки, столи, обладнання для відтворення музичного супроводу, невеликі каучукові м'ячі, опорні схеми для візуалізації дихальних вправ, канцелярське приладдя.

Вправи проводились за змістом конспектів. Хлопці до моменту входу до кабінету вже були зацікавлені цією діяльністю, тому що дітям представлялася більш вільна форма діяльності зі зміною звичної обстановки.

На перших двох тижнях хлопцям пропонувалося ближче познайомитися з один одним за допомогою таких ігор як "Ім'я", "Дзеркало"; встановити доброзичливі відносини, освоїти техніку виконання вправ, в тому числі техніку

виконання кінезіологічних вправ, що незвичними для дітей через нестандартність їх виконання та виходу за звичні алгоритми рухів. Комунікативні вправи не викликали труднощів в дітей віком, виконувались ними легко і невимушено. При знайомстві з першими кінезіологічними вправами діти зіткнулися з рядом складнощів: вихованцям нелегко було відтворювати асиметричні рухи двома руками за візуальним зразком, вони часто плуталися, збивалися з темпу. Деяким дітям вправу «Кільце» вдалося відтворити лише до восьмої зустрічі в рамках виконання комплексів вправ.

Наступна вправа першого комплексу «Кулак-Ребро-Долоня» полягала в демонстрації дитині трьох положень рук на площині столу, що послідовно змінюють один одного. Долоня на площині; долоня, стиснута в кулак; долоня руба на площині столу; розпрямлена долоня на площину фону. Проба виконується спочатку правою рукою, потім - лівою, потім – двома руками разом. Як допомога у засвоєнні програми дій педагог запропонував дітям візуальну схему його виконання, а також голосовий супровід дій. Це вправа знайшла позитивні емоційний відгук у вихованців, попри факт складнощів перших спроб його виконання. Більшість дітей освоїли цю вправу на шостій зустрічі з вербальним супроводом педагога, і восьмому занятті без допомоги «голосом».

У наступних зустрічах вводиться по одному новому кінезіологічній вправі, при цьому техніка виконання пояснюється докладніше, а темп виконання залишається повільним до моменту, коли діти не засвоять техніку виконання. Також у ході виконання вправ опрацьовуються та закріплюються ранні освоєні кінезіологічні вправи, де темп виконання підвищується і вводяться ускладнюючі їх елементи.

Дітям, які беруть участь в експерименті, було надано можливість самостійного планування ходу заняття. Наприклад, діти могли вибрати вихідне положення для виконання того чи іншого вправи, а на заключних зустрічах, коли вихованці в достатньою мірою володіли технікою виконання кінезіологічних вправ, навіть чергувати їх послідовність. Хлопці з

задоволенням брали участь у діяльності, охоче давали їм позитивну оцінку. Дітям, які показали найнижчі результати в рамках констатуючого експерименту часто була потрібна індивідуальна допомога при виконанні вправ, додаткові підказки, повторна демонстрація зразка дій, емоційна підтримка («У тебе все вийде», «Треба трохи постаратися») та похвала («Молодець», «Ти сьогодні добре постарався»).

Проблема перших вправ полягала у тому, що діти швидко втрачали інтерес до вправ у разі невдалих спроб їх виконання. Багато хто відволікався, заважав іншим або відмовлявся від вправ, якщо їм здавалося, що вони не зможуть їх виконати. З метою подолання труднощів виконання були використані такі педагогічні прийоми, як «стимулювання, заохочення, привернення уваги, індивідуальна допомога. Наприклад, при виконанні релаксаційних вправ «Послухай тишу», «Вогонь і лід», «Килим-літак» відчували складнощі в концентрації уваги на своїх почуттях, їм було важко заспокоїтися та розслабитися. Вони розмовляли, було помітно прояви імпульсивних рухів. Їм було важко виконати це вправу протягом 2-3 хвилин.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Метою контрольного етапу експерименту є виявлення динаміки рівня розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення.

Діагностичний інструментарій контрольної частини експерименту аналогічний методикам визначення рівня розвитку зорово-моторної координації, що використовуються у констатуючому етапі.

Діагностична методика 1 «Накладені зображення».(А.Р. Лурія).

Порівняльні результати, отримані за діагностичною методикою 1 представлені на рис. 2.6.

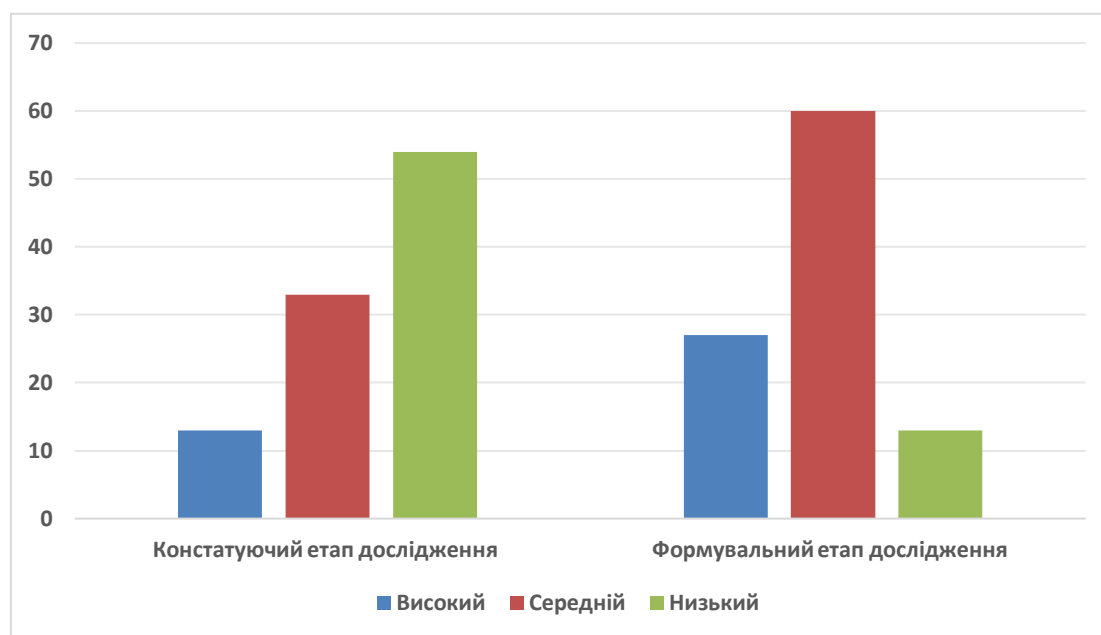

Рис. 2.6. Порівняльні результати діагностики рівня предметності зорового сприйняття

Якісний аналіз кількісних результатів 2 дітей (13%) , як і раніше, показали низькі результати. Ці діти словесну інструкцію розуміють після багаторазових повторень і допускають значне кількість помилок.

Зацікавленість у виконанні завдання низька, часто відволікаються на сторонні предмети.

9 дітей (60%) – показали середні результати. Вони добре розуміють словесну інструкцію, при вербальному супроводі дій, завдання виконують правильно, з незначними помилками та утрудненнями.

4 дитини (27%) - показали високі результати за підсумками проходження діагностичного завдання. Випробувані розуміють інструкцію до завдання, виконують його самостійно та без помилок. Зацікавленість зберігається на

протягом усього часу дослідження, за допомогою експериментатора не вдавалися.

Завдяки виконаній роботі показали високий рівень розвитку предметності зорового сприйняття та функції аперцепції в порівнянні з аналогічним дослідженням на констатуючому етапі, де дані вихованці продемонстрували середній рівень розвитку цих якостей. Деякі діти так само продемонстрували позитивну динаміку розвитку досліджуваних якостей та показали середній рівень розвитку предметності зорового сприйняття та функції аперцепції.

Діагностична методика 2. «Зорово-просторовий гнозис».

Порівняльні результати, отримані за діагностичною методикою 2 представлені на рисунку 2.7.

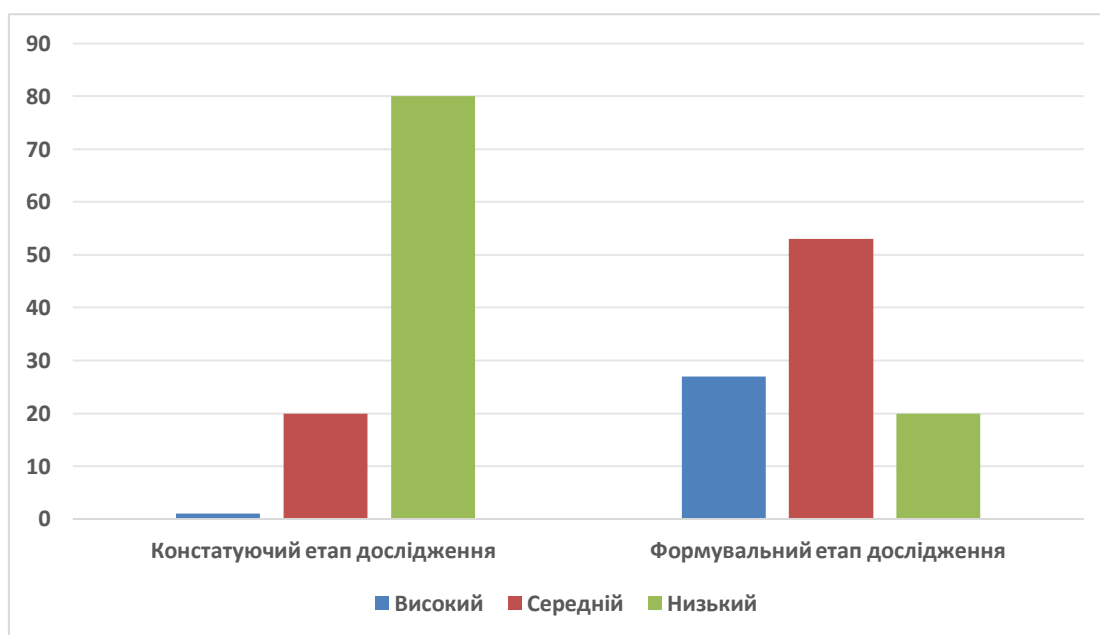

Рис. 2.7. Порівняльні результати діагностики рівня розвитку просторових уявлень

27 % (4) низький рівень виявлено у трьох (20%) дітей – продовжують відчувати труднощі в орієнтуванні на зовнішні об'єкти і відчують значні труднощі у визначенні положення свого тіла у просторі щодо інших предметів.

Середній рівень відзначений у восьми (53%) дітей показали хороші результати у розумінні та називанні просторової схеми власного тіла, проте недостатньо

впевнено орієнтуються на становищі у просторі зовнішніх об'єктів і предметів, і навіть відчувають певні складнощі у виділенні та називанні сторін предметів.

Високий рівень розвитку просторових уявлень виявлено у чотирьох (27%) дітей: піддослідні показали відмінне знання просторових власних схем тіла, та предметів щодо один одного.

За підсумками діагностування показали високий рівень розвитку просторових уявлень у порівнянні з аналогічним дослідженням на констатуючому етапі експерименту, де дані вихованці продемонстрували середній рівень розвитку якості, що вивчається.

Дякі ж продемонстрували динаміку розвитку позитивну. Просторові уявлення показали середній рівень.

Діагностична методика 3. "Обводимо кисті рук". (Н.О. Озерський та Н.І. Гуревич). Порівняльні результати, отримані за діагностичною методикою 3 представлені на рисунку 2.8.

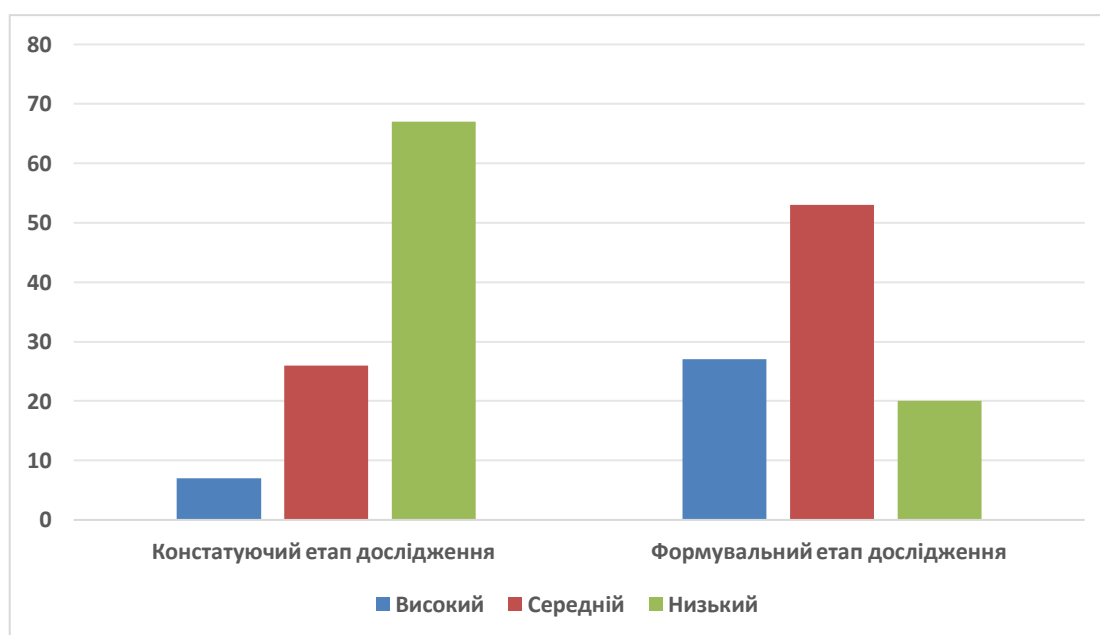

Рис. 2.8. Порівняльні результати діагностики рівня розвитку дотику, дрібної моторики, графомоторних навичок

Якісний аналіз кількісних результатів. 27% (4) 3 дитини (20%) – показали низькі результати. Ці діти продовжують відчувати складності у сприйнятті словесної інструкції та виконанні завдання з візуальним супроводом,

припускають значної кількості помилок. 8 дітей (53%) – показали середні результати. Випробувані самостійно здатні виконати лише частину запропонованого завдання. При вербальному супроводі дій завдання виконують правильно, з незначними труднощами. 4 дитини (27%) - показали високі результати за підсумками проходження діагностичного завдання. Випробувана розуміє інструкцію завдання, виконує його самостійно, без помилок. Завдяки виконаній роботі показали високий рівень розвитку дотику, дрібної моторики, графомоторних навичок порівняно з аналогічним дослідженням на етапі, що констатує. Деякі також продемонстрували позитивну динаміку розвитку досліджуваних якостей і показали середній рівень розвитку дотику, дрібної моторики, графомоторних навичок. Таким чином, спостерігається позитивна динаміка розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років з порушеннями мовлення всім складовим її показникам з різними кількісними значеннями, наведеними у малюнку 2.2.

Розгорнуті результати дослідження рівня розвитку зорово-моторної координації дітей з порушенням мовлення за всіма показниками у рамках контрольного експерименту зазначені у ході проведення порівняльного аналізу отриманих даних на констатуючому та контрольному етапі дослідження визначено динаміку розвитку зорово-моторної координації за трьома рівнями (рис. 2.9).

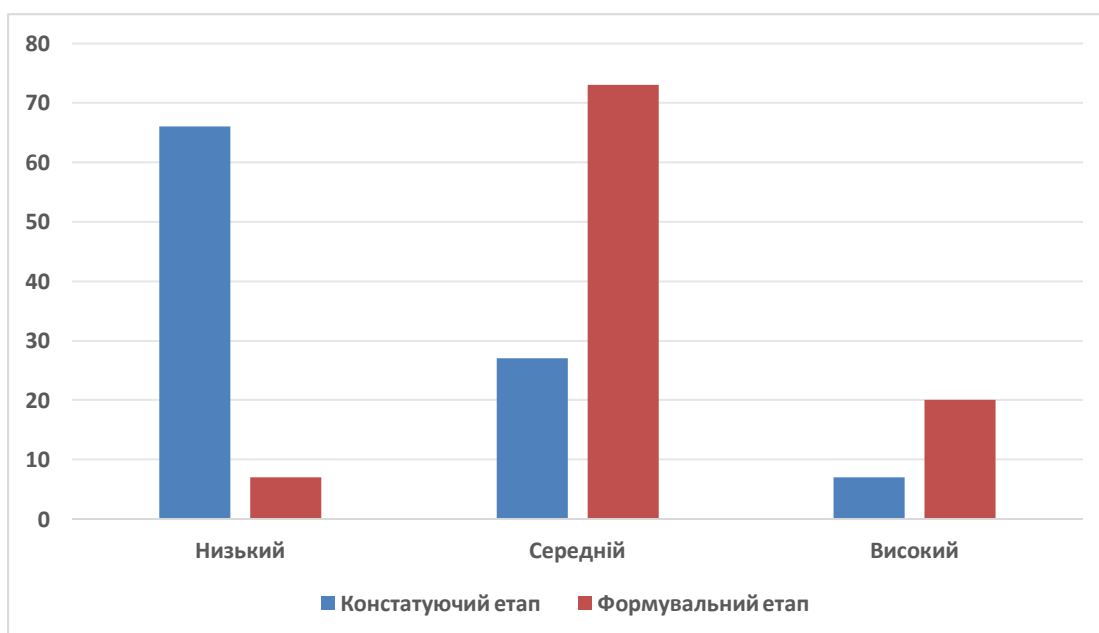

Рис. 2.9. Порівняльні результати діагностики розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення констатуючого та формувального етапів дослідження

Аналізуючи дані, отримані під час констатуючого та контрольного експериментів, ми виявили наступну динаміку розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років із порушеннями мовлення: були відзначені збільшення кількості дітей із високим рівнем сформованості навичок спілкування на 2 (13 %) дитини. Кількість дітей, які продемонстрували середній рівень, збільшилася на 7 (46 %) осіб. При цьому кількість дітей з низьким рівнем стала на 9 (59%) осіб меншою. Таким чином аналіз даних контрольного експерименту довів ефективність розвитку зорово-моторної координації дітей 5-6 років з порушеннями мовлення.

РОЗДІЛ 3

Методичні рекомендації щодо використання кінезіологічних вправ для розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з тяжкими порушенням мовлення

Наукова література дійсно підтверджує, що дошкільний вік є критичним для розвитку мовлення у дітей. У цей період дитячий мозок особливо пластичний, що дає можливість швидко освоювати нову інформацію, особливе мовленнєву. Мовлення не лише формується як засіб спілкування, але стає основою для розвитку мислення, соціального навичок та емоційної саморегуляції. Стимулювання мовленнєвої активності дошкільників через спонтанні та змодельовані мовленнєві ситуації, діалогічні форми спілкування під час ігрової діяльності, а також застосування спеціальних секторів мовленнєвого розвитку в предметно-розвивальному середовищі дійсно є ефективними підходами. Ці методи сприяють активній взаємодії дітей, розвитку їхніх комунікативних навичок та стимулюють мовленнєвий розвиток у природних або імітованих місцях.

Використання кінезіологічних вправ є корисним не тільки для дітей з нормальним розвитком, але й у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби в інклюзивних або спеціальних групах. Ці вправи допомагають розвивати мовлення через покращення моторики, уваги та когнітивних функцій. У дошкільних закладах кінезіологічні вправи можуть включати такі види діяльності, як вправи на перехресні рухи, координацію рук і ніг, ритмічні рухи, які допомагають стимулювати нейронні зв'язки, необхідні для мовленнєвої активності.

Таким чином, кінезіологічна вправа є універсальним інструментом, який ефективний у мовленнєвому розвитку дітей як у загальних, так і в інклюзивних освітах. Застосування кінезіологічних вправ у роботі з дошкільниками вимагає дотримання певних умов для досягнення максимальної ефективності.

Почати використання кінезіологічних вправ з найбільш простих є підходом, щоб потім зацікавити дітей і вдосконалити їх до складніших завдань. Перші вправи мають бути легкими та зрозумілими, з чіткими інструкціями. Поступове ускладнення вправ допоможе дітям розвивати навички координації та концентрації. Планування кінезіологічних вправ у дошкільній практиці з урахуванням їх складності, індивідуальних особливостей дітей та більшість повторень протягом року є елементом успішної роботи з дітьми. Такий системний підхід допоможе забезпечити плавний перехід від простих до складніших вправ, що сприяє прогресу розвитку моторики. Використання музики не лише покращує вдосконалення моторних навичок, але й розвиває увагу та емоційну чутливість. Кожна кінезіологічна вправа дійсно успішно впливає на стимуляцію певних частин мозку, сприяючи інтеграції між мисленням і рухами. Цей процес має значний вплив на загальний розвиток дитини, після чого створювати міцніші зв'язки між нейронами, що активізує роботу обох півкуль мозку.

Таким чином, кінезіологічні вправи не тільки покращують фізичні здібності дитини, але й сприяють розвитку когнітивних функцій, що робить процес навчання більш ефективним і комплексним.

Дотримання рекомендацій під час застосування кінезіологічних вправ є ключовим для ефективного розвитку дітей. Ось основні принципи, які повинні виконувати:

1. Пояснення та демонстрація кінезіологічних вправ дітям мають бути чіткими і послідовними, щоб вони могли легко зрозуміти та виконати завдання.
2. Важливо дотримуватися таких принципів: чіткість пояснення. Пояснення має бути коротким, зрозумілим та адаптованим до віку дітей. Використовуйте прості слова та фрази, щоб вони легко зрозуміли, що саме від них очікується.
3. Важливо, щоб під час виконання кінезіологічних вправ діти відчували себе комфортно і не зазнавали тиску.
4. Виконання кінезіологічних вправ справді має бути приємним і веселим процесом. Діти повинні виконувати завдання із задоволенням, після позитивних емоцій сприяють кращому засвоєнню та розвитку навичок.
5. Необхідно пропонувати дитині самостійно ускладнювати вправи, після того, як рухи будуть відпрацьовані та автоматизовані.

Кінезіологічні вправи в рамках роботи вихователів і логопедів дійсно поділяються на різні блоки або групи, що дозволяють структурувати навчальний процес та адаптувати його до потреб дітей. Система, що пропонується Л. Борисовою, є прикладом такого підходу. Ось розгорнуте пояснення кожного з блоків, що вона запропонувала: Наприклад, 1. Блок «Привітання»: - «Вітання в темряві»: вправи, що сприяють розвитку сенсорних відчуттів та уяви, дозволяючи дітям знайомитися один з одним у невидимих умовах. Вправа «Руки до плечей»: вправи, які допомагають активізувати м'язи верхньої частини тіла та розвивати координацію рухів.

Група авторів під керівництвом Я. Полупанової дійсно систематизувала кінезіологічні вправи за певними групами, що дозволяє чітко застосувати їх та використовувати в роботі з дітьми. Ось короткий опис кожної з цих груп: тілесні рухи, дихальні вправи, гімнастика мозку, вправи для релаксації та зняття напруги, гімнастичний масаж.

Класифікація вправ О. Ліщишині-Гарук є досить цікавою і корисною для практики, оскільки вона враховує різні аспекти функціонування мозку та їх вплив на загальний розвиток дітей. Розглянемо детальніше, як організовані ці вправи

1. Вправи, що підвищують тонус кори головного мозку:

- Дихальні вправи :
- Вправи, які підвищують енергетику кори мозку

2. Вправи, що покращують можливості рухів:

- Рухи кінцівками перехресно-латерального характеру
- Вправи, що відновлюють міжпівкульні зв'язки

3. Вправи, що покращують орієнтування в просторі:

- Рухи та пози перехресного характеру
- Відновлення зв'язків між лобовим та потиличним відділами мозку
- Встановлення балансу між правою та лівою півкулею, а отже правою та лівою частинами тіла.

Досвід застосування кінезіологічних вправ дійсно демонструє значні позитивні порушення в багатьох аспектах розвитку дітей:

1. Зменшення страху, підвищення впевненості.

2. Краще запам'ятовування. Кінезіологічні вправи активізують різні ділянки мозку, що покращує когнітивні функції, включаючи пам'ять. Комбінація фізичних рухів і психічних завдань покращує ефективність

3. Сприяють фізичній активності. Фізична активність позитивно впливає на мозкову діяльність, що, у свій час, покращує здатність дітей зосереджуватися на завданнях. Регулярні вправи допомагають розвинути уважність і зменшити відволікання, що важливо для навчання
4. Розвиток дрібної моторики та координації рухів, гнучкості. Кінезіологічні вправи сприяють розвитку дрібної моторики за рахунок використання рук, пальців та інших частин тіла в різних рухах.
5. Розвиток соціальної взаємодії. Вправи, що забезпечуються в групах, сприяють розвитку соціальних навичок. Діти вчаться взаємодіяти один з одним, працювати в команді, вирішувати конфлікти та підтримувати одне одного. Це важливо для формування здорових соціальних зв'язків.

Таким чином, кінезіологічні вправи позитивно впливають на розвиток мовлення дітей, підвищуючи їхній інтерес до спілкування та сприяючи розвитку соціального навичок. Це створить міцний фундамент для подальшого навчання. Застосування кінезіологічних вправ значно покращує мовленнєві навички дітей, допомагаючи їм підтримувати логічний синдром у розповідях, вживати слова в правильну форму та розвивати вміння переказувати та складати розповіді.

Загалом, кінезіологічні вправи є ефективним і корисним інструментом для комплексного розвитку дітей дошкільного віку. Вони сприяють не тільки покращенню мовлення, а й розвитку фізичних, розумових і психоемоційних навичок, що є необхідними для успішної адаптації дітей у навчальному середовищі та їх подальшого навчання. Регулярна практика таких вправ формує основу для здоров'я.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичне вивчення наукової літератури про особливості розвитку сенсорної та моторної сфери у дітей із тяжкими порушеннями мовлення 5-6 років дозволило встановити, що дана проблема є актуальною. Ефективність розвитку інтелектуальної та мовленнєвої функції дитини є однією з ключових передумов успішної підготовки до навчання у школі, що тягне за собою достатню соціалізацію дітей з особливостями розвитку.
2. У дослідженні доведено, що розвиток інтелектуальних здібностей та мовленнєвої функції у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення за допомогою кінезіологічних вправ можливе за рахунок розвитку міжпівкульної взаємодії. Процес навчання кінезіологічним вправам розглянуто як самостійний вид спільної діяльності педагога та дітей, що не входить до структури організованої освітньої діяльності. Головними умовами корекційно-розвивального компоненту виступило систематичне їхнє виконання без пропусків, створення доброзичливої атмосфери, чітке дотримання схеми виконання, черговість вправ.
3. Формувальний етап експерименту показав, що з організації роботи з поетапного навчання дітей 5-6 років із порушеннями мовлення кінезіологічним вправам, залученню фахівців та батьків у процес їхнього спільного виконання, а також збагачення предметно просторового середовища необхідними схемами, алгоритмами у дітей. При цьому визначено, що розвиваються не тільки складові сенсорної та моторної функції, а й здатності до саморегуляції, концентрації уваги та її переключення.
4. У ході дослідження виявлено, що розвиток інтелектуальних та мовленнєвих здібностей у дітей із тяжкими порушеннями мовлення дошкільного віку за допомогою кінезіологічних вправ має високу ефективність.
5. Розроблено методичні рекомендації щодо застосування кінезіологічних вправ для дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями в умовах дошкільного закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кінезіологічні вправи: потужний інструмент для розвитку інтелекту. (2022). На Урок: освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/post/kineziologichnivpravi-potuzhniy-instrument-dlya-rozvitku-intelektu> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Волошин, В. М. (2015). Кінезіологічні вправи у фізичному вихованні дошкільників. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури». No 3 (55). С. 28–31.
3. Габенко, Л. Кінезіологія як ефективний психолого-педагогічний ресурс. (2020). На Урок: освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/materiali-dlya-roboti-praktichnomu-psihologu-kineziologiya-yak-efektivniy-psihologopedagogichniy-resurs-139153.html> (дата звернення: 15.04.2023).
4. Dennison, P. E. Dennison, G. E. (1995). Advanced Educational Kinesiology: Seven Dimensions of Intelligence. Ventura, California, USA. P. 168.
5. Артеменко, О. (2019). Вплив кінезіологічної програми на розвиток координації рухів дітей молодшого шкільного віку з вадами зору. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. No 3 (98). С. 48–51.
6. Навчальна кінезіологія: проста гімнастика для мозку. (2018). На Урок: освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/post/navchalna-kineziologiya-prosta-gimnastika-dlya-mozku> (дата звернення: 15.04.2023).
7. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей до шкільного віку. (2022) / за ред. О. П. Ліщишиної-Гарук. Хмельницький: ХОІППО. 83 с. URL: <https://osnova.com.ua/kineziologiya-yak-zasib-rozvitku-movlennya-taintelektualnih-zdibnostey-ditey-z-osoblivimi-osvitnimipotrebami/> (дата звернення: 17.04.2023)
8. Лічман, Н. М. (2018). Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими потребами. Логопед. No 6. С. 12–16.
9. Біомеханічні аспекти руховий якостей : вибрані лекції з кінезіології : метод. посіб. для студ. ЛДУФК / О. Ю. Рибак, Л. І. Рибак. Львів : ЛДУФК, 2019. Ч. 1. 72 с.

10. Кінезіологія як метод розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://naurok.com.ua/kineziologiya-yak-metod-rozvitkumovlennya-ta-intelentualnih-zdibnostey-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-177445.html>
11. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами URL: <http://osnova.com.ua/news/1353>
12. Лічман Н. М. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. Логопед. 2018. № 6. С. 6-17.
13. Носко М.О., Архипов О.А. Біометрія рухових дій людини : монографія. К.: Слово, 2021. 215 с.
14. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / Авт.-упор.: О.П.Ліщишина-Гарук. Хмельницький, 2022. 82 с.
15. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами – Режим доступу: <https://journal.osnova.com.ua/article/69009> (дата звернення: 16.09.2021).
16. Характеристика та аналіз порушень мовленнєвого розвитку дітей раннього віку [Текст / Л. Чередніченко // Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редакційна рада: О. В. Боряк, М. Воскоглу, Л. О. Петриченко та ін.]. – Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2023. – Т.11, № 3 – С. 47–51. – DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i3-007
17. Виповська, Л. (2020). Розвиток компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Вип. 1. 46-50.
18. Колодич, О. (2020). Розвиток мовленнєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами як засіб комунікативної активності. Нова педагогічна думка. 1. 47-50.
19. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. (2017). Нац. Асамблея людей з інвалідністю України. 41.

20. Мартиненко, І. В. (2016). Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення : монографія. Видавництво ДІА.
21. Миронова, С. П. (2022). Методика проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності: навчальний посібник.
22. Пахомова, Н. Г., Баранець, І. В. (2022). Напрями корекційної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 43. 55-63. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39048>
23. Рібцун, Ю. (2020). Розвиток емоційної сфери дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.
24. Біомеханічні аспекти руховий якостей : вибрані лекції з кінезіології : метод. посіб. для студ. ЛДУФК / О. Ю. Рибак, Л. І. Рибак. – Львів : ЛДУФК, 2019. – Ч. 1. – 72 с.
25. Борисова Л. Кінезіологія як засіб корекційно-розвивальної роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Логофест – 2020: матеріали логопедичного фестивалю (м. Суми, 29 січня 2020 р.). Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 8-11.
26. Вайнагій Х. Вплив розвитку дрібної моторики на формування мовленнєвої особистості дитини раннього віку. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку: збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців (м. Ніжин, 23 жовтня 2020 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 51-55.
27. Гавриш Н. Інновації в організації мовленнєвої роботи з дошкільниками. Інноваційні технології в дошкільній освіті. 2021. URL: <https://cutt.ly/SwAv4hs7>
28. Голубюк Ю. Вплив кінезіологічних вправ на розвиток дитини дошкільного віку. Нова педагогічна думка. 2023. № 2 (114). С. 71-75
29. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту Огнев`юк В.О., наук. ред. Беленька Г.В., Половіна О.А., авт. кол. Богініч О.Л.,

Коваленко О.В., Машовець М.А. та ін., Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

30. Дитяча кінезіологія [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Natasha5717/ss-32554172>
31. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
32. Кінезіологічні вправи, як засіб розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: збірка / укл.: Я. М. Полупанова та ін. Дніпро: [б.в.], 2022. 28 с.
33. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / авт.-упор.: О. П. Ліщишина-Гарук. Хмельницький, 2022. 83 с
34. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / Авт.-упор.: О.П.Ліщишина-Гарук. Хмельницький, 2022. 82 с.
35. Клопов Р. В., Горшкова Г. В. Методика застосування адаптованих фізичних вправ у професійній діяльності вчителів-логопедів компенсуючих груп для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 76. Т. 1. С. 142-147.
36. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник / за наук. ред. О. В. Чеботарьової, О. І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.
37. Носко М. О. Біометрія рухових дій людини : монографія / М. О. Носко, О. А. Архипов. – Київ : Слово, 2021.
38. Суша О. І. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку шляхом застосування кінезіологічних вправ : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / наук. керівник Ю. Є. Зубцова. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 50 с.
39. Яворська С., Романюк С. Системний підхід до розвитку зв'язного мовлення дітей у закладах дошкільної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 7 (91). С. 141-152.

40. Забродська О.П. Кінезіологічні вправи в корекції психомовного й моторного розвитку старших дошкільників // Логопед 2015. №7. С.2-5
41. Кінезіологічні вправи: потужний інструмент для розвитку інтелекту. (2022). На Урок: освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/post/kineziologichni-vpravipotuzhniy-instrument-dlya-rozvitku-intelektu> (дата звернення: 15.04.2023).
42. Кінезіологічні вправи у фізичному вихованні дошкільників. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури». № 3 (55). С. 28-31.
43. Габенко, Л. Кінезіологія як ефективний психолого-педагогічний ресурс. (2020).
44. На Урок: освітній проєкт. URL: <https://naurok.com.ua/materiali-dlyaroboti-praktichnomu-psihologu-kineziologiya-yakefektivniy-psihologo-pedagogichniy-resurs-139153.html> (дата звернення: 15.04.2023).
45. Dennison, P. E. Dennison, G. E. (1995). Advanced Educational Kinesiology: Seven Dimensions of Intelligence. Ventura, California, USA. P. 168. [in English].
46. Artemenko, O. (2019). Vplyv kineziolohichnoi prohramy na rozvytok koordynatsii rukhiv ditei molodshoho shkilnoho viku z vadamy zoru [The impact of a kinesiological program on the development of movement coordination in young school-age children with visual impairments].

ДОДАТКИ

Додаток А. Ігрова кінезіологія

1. Відвідування зоопарку

Під час уявного відвідування зоопарку діти можуть використовувати вправи з гімнастики мозку, показуючи невербально звірят: сову (сова), слона (слон), кобру (енергопідбодрювач), мавпу (активізація точок мислення, точок позитиву, точок рівноваги), жирафу (малювання двома руками).

2. Образ зими

Вправа проводиться на основі малювання двома руками.

-високо в небі пливуть хмарки (малювання хмарок двома руками).

-зірвався вітер (представляємо вітер хвилястими рухами рук).

-почав падати сніг (ніжні, делікатні рухи в зап'ястях).

-діти зліпили сніговика (малюємо спочатку три кульки, потім очі, ніс, гудзики і вкінці – глечик та віник).

-З-за хмар вийшло сонце (креслимо коло і промені).

3. Вікно в потязі

Діти створюють потяг. Рухаються в ритмі музики, повертаючи голову раз в одну, раз в другу сторону – якби виглядаючи в вікно. Виконуючи такий рух, радісно гукають: Хеу – хей.

Із Зміною напрямку, змінюються і вигуки.

4. З'єднай кольори

Діти отримують чотири стікера двох кольорів. Два одного кольору приліплюють на правій долоні і лівій стопі (так, щоб їх було видно), два інших – на лівій долоні і правій стопі. За сигналом з'єднують стікери однакових кольорів.

5. Диригент

Під час слухання музики всі діти в групі стають диригентами, які намагаються передати жестами (малювання двома руками) характер і темп музики.

6. Метелик

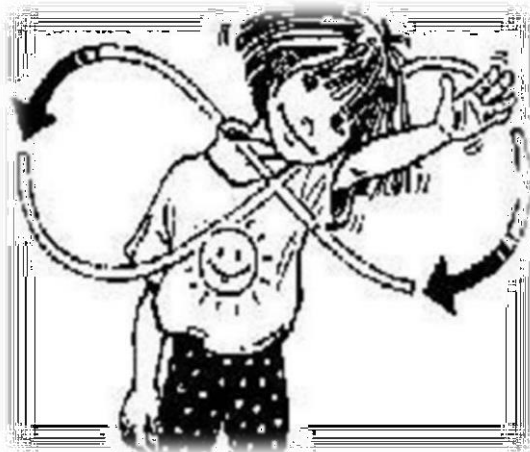
Діти мають в повітрі ліниву вісімку. З'єднані долоні наслідують тріпотіння крил метелика. Очима слідкуємо за руками рук.

7. Подивись на «Х»

Діти вільно бігають по всій кімнаті. За сигналом сідають «птурецьки» і схрещують руки на рівні очей в знак «Х». В тиші концентруються на «Х» і спокійно відпочивають.

Додаток Б

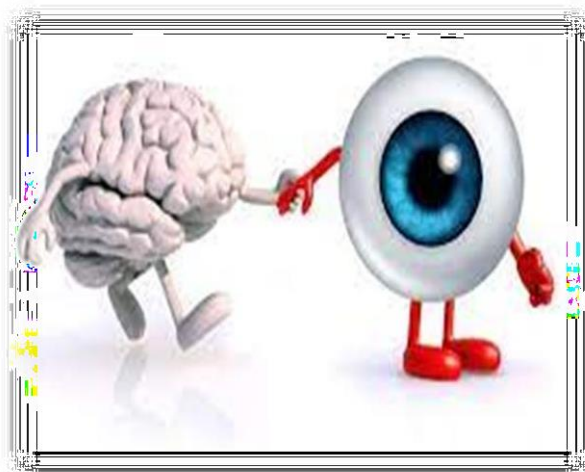
Кінезіологічні вправи на розвиток рухів очима

Вправа «Слон»

- Вухо щільно притиснути до плеча.
- Одночасно витягнути одну руку, як хобот слона, пальці стиснути в кулак, залишивши середній і вказівний палець витягнутими.
- Почати малювати рукою горизонтальну вісімку, починаючи від центру зорового поля і йдучи вгору проти годинникової стрілки.
- Очі стежать за рухами кінчиків пальців.
- Потім поміняти руки.
- Вправу виконувати повільно, по 3-5 разів кожною рукою.

Вправа для очей «Око мандрівник»

Вихідне положення: стоячи, сидячи тощо. Не повертаючи голови, знайти очима будь-який предмет, який назвав педагог.

Додаток В

Кінезіологічні вправи для розвитку дихання

Вправа “Свічка”

Вихідне положення: сидячи за столом.

- Уявити, що перед вами стоїть велика свічка.
- Зробити глибокий вдих та спробувати одним видихом задути свічку, дмухаючи на пальчики, що зображують запалену свічку.
- А тепер уявити перед собою 5 маленьких свічок.
- Глибоко вдихнути та задути ці свічки маленькими порціями видиху.

Вправа «Ліфт-дихання»

Уяви, що твоє дихання, як на ліфті, рухається через все твоє тіло.

Для запуску ліфта тобі потрібно дихати через ніс.

- Видихни все повітря, яке в тебе є.
- Потім починай вдихати, і нехай ліфт (з диханням) повільно підніметься до рівня грудей. Затамуй його там.
- Тепер знову видихни все повітря.
- Знову вдихай так, щоб твій ліфт піднявся вже на найвищий поверх, через горло до обличчя та лоба.
- Затамуй його.
- Тепер видихни й відчуй, як разом з видихом цей ліфт несе вниз всі твої проблеми й турботи - вниз через груди, живіт, ноги, а далі через двері ліфта й зовсім з твого тіла.

Вправа «Пірнальник»

- Вихідне положення: стоячи.

- Зробити глибокий вдих, затримати подих, при цьому закрити ніс пальцями.
- Присісти, ніби пірнути у воду.
- Порахувати до 5 і виринути – відкрити ніс і зробити видих.